

Prof. dr hab. Grażyna Michałowska
Instytut Stosunków Międzynarodowych
WNPiSM Uniwersytet Warszawski

Recenzja
dorobku habilitacyjnego
doktora
Wojciecha Tomasza Modzelewskiego

Pan doktor Wojciech Modzelewski jest w wykształcenia politologiem. Swoje losy zawodowe związał z Instytutem Nauk Politycznych na Wydziale Nauk Społecznych Uniwersytetu Warmińsko-Mazurskiego w Olsztynie. Do obecnej pozycji dochodził pokonując nieco niestandardowe etapy rozwoju kariery. Najpierw, w 1996 roku zrobił studia magisterskie na kierunku Politologia i Nauki Społeczne w Wyższej Szkole Pedagogicznej w Olsztynie, a następnie w 1998 roku na tej samej uczelni licencjat na kierunku Administracja. Wprawdzie nie jest to typowy przebieg kształcenia, ale niewątpliwie okazał się z dzisiejszej perspektywy przydatny dla prowadzonych badań. W 2000 roku ukończył tamże studia podyplomowe na kierunku Rachunkowość. W czerwcu 2005 roku obronił na Wydziale Nauk Społecznych Uniwersytetu Gdańskiego pracę doktorską „Polityczne uwarunkowania współpracy na pograniczu polsko-rosyjskim”. Jej promotorem był Profesor Arkadiusz Żukowski, a recenzentami Profesorowie Czesław Mojsiewicz i Marek Malinowski.

Po ukończeniu studiów, w latach 1996-1998 pracował na stanowisku asystenta w Instytucie Nauk Politycznych i Filozoficzno-Społecznych Wyższej Szkoły Pedagogicznej w Olsztynie, a następnie przez sześć lat w Instytucie Nauk Politycznych Uniwersytetu Warmińsko-Mazurskiego w Olsztynie. Od 2005 roku jest zatrudniony na stanowisku adiunkta w Pracowni Międzynarodowych Stosunków Politycznych i Bezpieczeństwa Międzynarodowego w tej samej jednostce. Równoległe do 2011 roku pracował na stanowisku adiunkta w Katedrze Europeistyki Olsztyńskiej Wyższej Szkoły Informatyki i Zarządzania.

Dostarczony mi do oceny materiał wydaje się ilościowo całkowicie wystarczający dla podjęcia procedur związanych z nadaniem stopnia doktora habilitowanego. Świadczy o dużej

pracowitości i pasji badawczej Autora. Na jego dorobek po doktoracie składają się, poza wytypowaną do przewodu habilitacyjnego, trzy monografie, 6 redakcji w pracach zbiorowych, 3 ekspertyzy, 52 artykuły w czasopismach naukowych i pracach zbiorowych, w tym anglojęzycznych i w języku rosyjskim. Na ogół nie są to oryginalne teksty, a tłumaczenia wcześniej opublikowanych w języku polskim, ale jest to dość częsta praktyka.

Zainteresowania badawcze Habilitanta są dość szerokie, jednak, co jest ich niewątpliwą zaletą, koncentrują się na różnorodnych problemach Polski wschodniej. Są one bardzo słabo reprezentowane w nauce, co zapewne wiąże się z zawodowym osadzeniem badaczy na tych obszarach.

Pierwsze publikacje Pana Modzelewskiego związane były z różnymi aspektami polityki zagranicznej Polski. Później skupił się na badaniach Obwodu Kaliningradzkiego, jedyne w którym Polska graniczy z Federacją Rosyjską. Efektem kilkuletnich badań była rozprawa doktorska, za którą Autor otrzymał w 2005 roku wyróżnienie w konkursie zorganizowanym przez Towarzystwo Naukowe i Ośrodek Badań Naukowych w Olsztynie. Praca, po aktualizacji badań i uzupełnieniach została wydana w 2006 roku w formie książki *Polska – Obwód Kaliningradzki FR. Polityczne uwarunkowania współpracy transgranicznej*. Była to pierwsza w Polsce praca naukowa uwzględniająca problem z perspektywy lokalnej, regionalnej, krajowej, europejskiej i euroatlantyckiej. Pozycja została zauważona w recenzjach i cytowaniach.

Także późniejsze badania Habilitanta koncentrowały się na obwodzie kaliningradzkim i jego specyfice, wynikającej z usytuowania w sąsiedztwie Unii Europejskiej i NATO. Odnosiły się one do roli Obwodu w polskiej polityce zagranicznej i relacji między samorządami lokalnymi pobliskich terytoriów. Autor przyjął założenie, że współpracę transgraniczną należy traktować jako jeden z mierników stosunków międzynarodowych. Jednocześnie postawił tezę, że tego typu relacje są nie tylko ich pasywnym przekładem, ale także inspiracją oddziaływań. Na bazie badań powstały liczne artykuły i sprawozdania z prac eksperymentalnych. Dają materiał do przemyśleń o specyfice i wyjątkowości Obwodu Kaliningradzkiego, który z typowo militarnego jeszcze w połowie XX wieku zaczął zmieniać swój wizerunek. Te zabiegi wskazują wyraźną ewolucję sąsiedztwa polsko-kaliningradzkiego i przekształcenia wspólnego pogranicza.

Na marginesie należy zauważyć, że podstawowym źródłem zmian, w praktyce na gorsze, była polska polityka bezpieczeństwa. W związku z planowanymi Światowymi Dniami Młodzieży i szczytem NATO Polska podjęła decyzję o zawieszeniu międzyrządowych umów o małym ruchu granicznym. Miało ono mieć charakter przejściowy, gdyż obie strony widziały

korzyści wynikające dla mieszkańców z porozumienia. Po uroczystościach ruchu nie przywrócono, co rzecznik rządu Rafał Bochenek uzasadnił kwestiami bezpieczeństwa, porządku publicznego i rzekomej przestępczości gospodarczej. Władze polskie zauważyły jedynie przemyt paliw i papierosów. Nie zwróciły uwagi na czynione przez Rosjan zakupy szczególnie artykułów spożywczych, sprzętu AGD, RTV, odzież i popyt na różnego rodzaju usługi, w tym turystyczne. W odpowiedzi na polskie restrykcje Rosjanie na granicy postawili płot z zasiekami. Wrócili też do dawnego charakteru obwodu rozpoczynając instalację w nim baterii rakietowych typu Iskander-M, Bastion, S-400. Trudno stwierdzić czy militaryzacja Obwodu miałaby miejsce, gdyby zachowano wcześniejsze reguły sąsiedztwa, bo procesy mają charakter spiralny i niezwykle dynamiczny, ale zapewne i one staną się przedmiotem analiz Pana Modzelewskiego, skoro jest to przedmiotem jego pasji badawczych. Podobnie jak trudne kwestie swobodnej żeglugi przez Cieśninę Pilawską i po Zalewie Wiślanym.

W prowadzonych analizach Habilitant opiera się nie tylko na własnych przemyśleniach, ale także współpracuje z ośrodkami naukowymi w Kaliningradzie, bałtyckim Federalnym Uniwersytetem im. Immanuela Kanta i kaliningradzkiej filii Rosyjskiej Akademii Gospodarki Narodowej i Administracji Publicznej przy Prezydencie Federacji Rosyjskiej. Efektem tej współpracy są wspólne publikacje.

Pogranicze polsko-rosyjskie było też przedmiotem projektu badawczego Ministra Nauki i Szkolnictwa Wyższego, w którym Habilitant uczestniczył zatytułowanym „Stan demokracji lokalnej na pograniczu polsko-rosyjskim i jego implikacje dla współpracy transgranicznej”. Jego celem było zdiagnozowanie stanu demokracji lokalnej w województwie warmińsko-mazurskim i Obwodzie Kaliningradzkim. Opierając się na badaniach ankietowych skierowanych do samorządów terytorialnych w województwie warmińsko-mazurskim i Obwodzie Kaliningradzkim wskazał podstawy prawno-instytucjonalne funkcjonowania demokracji lokalnej, praktykę i bariery. Wyniki badań skonfrontował z ustaleniami literatury przedmiotu.

Z czasem Pan Modzelewski rozszerzył zakres prowadzonych badań, obejmując nimi aktywność zagraniczną województwa warmińsko-mazurskiego na wszystkich, nie tylko wschodnim, kierunkach i zróżnicowanych formach. Wychwytywał zmienność priorytetów, uchwalanych przez regionalny sejmik oraz stopień ich praktycznej realizacji. Ich efektem były kolejne artykuły naukowe, raporty i sprawozdania.

W odniesieniu do zagranicznej aktywności samorządów lokalnych podejmował także związaną z nią problematykę teoretyczną. Rozwodził takie kwestie jak rozumienie granic w

warunkach globalizacji, centra i peryferie, pogranicza. W każdym przypadku zauważał uwarunkowania historyczne, kulturowe, ekonomiczne, polityczne.

W ramach badań nad zinstytucjonalizowanymi formami współpracy transgranicznej Habilitant zainteresował się euroregionami. Analizował ich rolę w integracji europejskiej. Przyjął w nich tezę, że euroregiony służą jej pogłębianiu i włączaniu do programów nowych członków. Zauważył, co bardzo istotne, aspekt finansowy procesów. Za sprawą funduszy europejskich ma bowiem miejsce aktywizacja społeczności lokalnych, ciekawe projekty transgraniczne, zmniejszają się dysproporcje rozwojowe i zmienia kategoria peryferyjności. Nie bez znaczenia jest także decentralizacja polityki zagranicznej państwa i włączenie ludności obszarów przygranicznych w stosunki międzynarodowe. Wreszcie ważne są pewne potencjalne korzyści ze sfery psychologicznej, takie jak przezwyciężenie historycznych podziałów i wrogości, budowanie tolerancji, zrozumienia odmienności i wychwytywania wspólnych interesów, w tym codziennych problemów granicznych. W sumie przyczynia się do wzrostu bezpieczeństwa państwa i bezpieczeństwa międzynarodowego.

W tym samym nurcie mieści się udział doktora Modzelewskiego w projekcie badawczym „Polska polityka wschodnia a współpraca zagraniczna województwa warmińsko-mazurskiego”, współfinansowanego ze środków Ministerstwa Spraw Zagranicznych. Celem projektu była analiza nowych obszarów peryferyjnych w rozszerzonej Unii Europejskiej, geopolityczne uwarunkowania aktywności zagranicznej województwa, ze szczególnym uwzględnieniem relacji Polski z państwami Partnerstwa Wschodniego oraz Rosji. Stanowi ona próbę ujęcia wieloaspektowości polskiej polityki zagranicznej na kierunku wschodnim oraz w tym kontekście współpracy zagranicznej województwa warmińsko mazurskiego.

W ramach problematyki regionalnej do nowatorskich badań zaliczyć należy istotny poznawczo temat polityczno-instytucjonalnych i ekonomicznych aspektów funkcjonowania regionu Warmii i Mazur we współczesnej Europie.

Kolejna grupa publikacji związana jest polską polityką zagraniczną. Ich Autor słusznie zauważa brak równowagi w jej kierunkach. Z bieżących interesów państwa wynika dominowanie w nich, a w konsekwencji w dostępnych na rynku publikacjach, kierunek zachodni, szczególnie stosunki z Niemcami i Unią Europejską, i wschodni, omawiających trudne relacje z Federacją Rosyjską. Zupełnie zaniedbane są kwestie związane z pozostałymi sąsiadami. Pomijane są, lub traktowane zupełnie marginalnie stosunki z Czechami i Słowacją. Fakt, że na tej linii nie ma jakiś spektakularnych wydarzeń nie oznacza ich małego znaczenia, tyle tylko, że normalność nie jest czymś fascynującym badawczo. Pan Modzelewski zwraca na to uwagę w artykule *Polska wobec sąsiadów. Współczesne stosunki polityczne*. Jest on

zamieszczony w pracy zbiorowej, gdzie poszczególne publikacje dedykowane są każdemu z sąsiadów od początków lat 90. do 2009 roku. Na marginesie można wskazać sugestię kontynuacji tego tematu do współczesności, co oddawałoby zmienność i ewolucję zainteresowań polskiej polityki zagranicznej. Taki zabieg został przez Autora podjęty tylko wobec Litwy, z którą kontakty śledzi konsekwentnie i ocenia w kolejnych artykułach.

Z problematyką polityki zagranicznej wiążą się także badania Habilitanta kwestii bezpieczeństwa narodowego. Są one powiązane z prowadzonymi przez niego zajęciami dydaktycznymi i wynikającymi z nich refleksjami. Zauważa interdyscyplinarność takich badań i antropocentryczność samego bezpieczeństwa, ponieważ pojawia się ono we wszystkich dyscyplinach, których podmiotem jest człowiek. Wraz z zespołem badaczy z rodzimej uczelni wyjaśnia podstawowe kategorie i ich znaczenia. Porządkuje problemy i ma charakter, jak to sam określa, „publikacji – przewodnika” dla studentów. Zauważa współzależność bezpieczeństwa wewnętrznego i międzynarodowego i wynikających stąd zagrożeń. Trafnie konstatuje, że źródła problemów wewnętrznych państwa często tkwią poza jego granicami. W przypadku Polski wiąże je przede wszystkim z niedostatkiem systemu strefy Schengen. Stąd rodzą się sugestie współpracy właściwych służb granicznych, obserwacja i pościg transgraniczny, przekazywanie informacji, wymiany oficerów łącznikowych, kontroli przesyłek, zakupu kontrolowanego, tworzenia wspólnych zespołów dochodzeniowo-śledczych. Przekładając to na pogranicze polsko-rosyjskie wskazuje wspólne ćwiczenia straży pożarnych obu państw i jednostek służących likwidacji klęsk żywiołowych.

Innym tematem badań Pana doktora Modzelewskiego, tym razem związanym z prowadzonymi przez niego zajęciami dydaktycznymi są współczesne systemy polityczne. Zauważa ewolucję tych systemów i cechy charakterystyczne zmian.

W swoich badaniach po doktoracie Doktor Modzelewski miał także epizod opozycyjny. Współpracował z Ośrodkiem Karta. W jej ramach opublikował artykuł o Sewerynie Blumsztajnie w *Słowniku dysydentów. Czołowe postacie ruchów opozycyjnych w krajach komunistycznych w latach 1956-1989*.

Wszystkie wskazane wcześniej badania i publikacje stały się materiałem przybliżającym doktora Modzelewskiego do publikacji tzw. osiągnięcia naukowego, stanowiącego formalną podstawę ubiegania się o stopień doktora habilitowanego. Dopełnił tej formalności, choć jego wcześniejsze badania i publikacje mogły być w moim przekonaniu podstawą wszczęcia procedury na podstawie tzw. dorobku.

Tzw. osiągnięcie naukowe nosi tytuł: *Paradyplomacja regionów. Studium regionów Polski Wschodniej*, a wydane zostało przez Wydawnictwo Instytutu Nauk Politycznych

Uniwersytetu Warmińsko-Mazurskiego w Olsztynie w 20016 roku. Jest to książka ciekawa, poprawna metodologicznie, napisana dobrym językiem i spełnia wszelkie warunki wymagane ustawowo.

Sam tytuł publikacji może na pierwszy rzut oka budzić zaskoczenie. Dalszy wywód jednak rozwiewa wszelkie wątpliwości. Od początku Autor wyjaśnia bowiem, że jest świadomy odpowiedzialności państwa i jego pełnych kompetencji w obszarze polityki zagranicznej. Jednocześnie dowodzi, że współcześnie również aktorzy, nie mający podmiotowości prawnomiędzynarodowej pozostają aktywni w stosunkach międzynarodowych. Nie ujmując nic państwu traktuje ich subsydiarnie, w warunkach zgodnych z interesami państwa i wyznaczonych przez nie kompetencji. Wpisuje się w strategię rozwoju regionalnego i jest elementem sprawnego zarządzania.

W książce przyjęto założenie, że regiony prowadząc aktywność zagraniczną czynią to samodzielnie, jednak pozostają pod kontrola państwa, które nie byłoby w stanie poprzez swoje instytucje ogarnąć wszystkich relacji w globalizującym się i współzależnym świecie. W ten sposób tradycyjna współpraca międzynarodowa uzupełniana jest nową siecią powiązań między społecznościami regionalnymi i lokalnymi.

W pracy podstawowym podmiotem badań są samorządy województw Polski wschodniej. W tym miejscu rodzi się jednak jedyne poważne zastrzeżenie merytoryczne, metodologiczne i logiczne. Skąd w omawianym tekście znalazło się województwo świętokrzyskie. Nie leży ani w Polsce wschodniej, ani na pograniczu. Lektura tego fragmentu pozwala stwierdzić, że jest to zupełnie zbędna „wrzutka” niczego nie dopełniająca. Książka liczy ponad 400 stron i bez niej byłaby tylko trochę krótsza, ale konsekwentna w wywodzie.

Autor stawia tezę, że paradyplomacja regionów stanowi ważny przejaw ich samorządności oraz istotny element aktywności zagranicznej Polski, a następnie udowadnia kilka hipotez badawczych: regiony są nowymi aktorami stosunków międzynarodowych, a ich aktywność jest jednym z przejawów zmiany ich modelu; termin paradyplomacja dobrze oddaje istotę międzynarodowej aktywności polskich regionów, obejmując wielorakie, zróżnicowane i zmienne w czasie formy tej aktywności. Przypomina klasyczną dyplomację, a w pewnym stopniu ją naśladuje, jest jednak wtórna, uzupełniająca i jej podporządkowana; aktywność zagraniczna polskich regionów odgrywa istotną rolę w procesie integracji europejskiej, stanowiąc jej społeczny, oddolny wymiar. Jest jedną z form uczestnictwa państwa w Unii Europejskiej oraz przykładem zdywersyfikowania współczesnych relacji na scenie europejskiej; wzrasta aktywność regionów Polski wschodniej w środowisku

międzynarodowym, choć jej poziom jest zróżnicowany, ukierunkowany głównie na współpracę ze wschodnimi sąsiadami Polski.

Uwagę krytyczną w tym miejscu można skierować na rozróżnianie, co często jest w praktyce mylone, tezy, którą się potwierdza i hipotez badawczych, które się udowadnia.

Praca składa się z pięciu rozdziałów.

Rozdział pierwszy ma charakter metodologiczno-teoretyczny. Autor zawarł w nim przegląd zasadniczych pojęć związanych z badaną problematyką oraz rozstrzygnięć terminologicznych. Wskazał wieloznaczność pojęcia regionu oraz definiowania zbliżonych do niego pojęć regionalizmu i regionalizacji. Wyodrębnił tu dwie płaszczyzny: krajową i międzynarodową. Wskazał czym jest pogranicze.

W rozdziale drugim zawarta jest konceptualizacja paradyplomacji regionów, jej założenia teoretyczne i relacje z polityką zagraniczną państwa i jego dyplomacją, dyplomacją publiczną, *soft power*, wielopoziomowym zarządzaniem w Unii Europejskiej. Zasadnicza część rozdziału dotyczy istoty paradyplomacji, odwołuje się do etymologii pojęcia, jej uwarunkowań, motywów i typów. Zauważa, że jest podobna do dyplomacji, ale nie jest dyplomacją i nie należy jej traktować jako jednego z rodzajów dyplomacji. Mimo to jej uczestnicy mają zwykle przygotowanie z zasad protokołu dyplomatycznego i etykiety. Pełni też ważne funkcje w pozyskiwaniu środków i realizacji wspólnych zadań na rzecz poprawy warunków życia społeczności zamieszkującej region, prowadzi do wymiany doświadczeń, np. w zakresie zarządzania gospodarką regionalną, wykorzystywania funduszy unijnych czy poprawę funkcjonowania instytucji administracyjnych.

Sam termin uznaje Autor za bardzo funkcjonalny, zastępujący znacznie dłuższe, jak współpraca zagraniczna regionów czy relacje regionów przekraczające granice. Ostatecznie Autor definiuje paradyplomację jako zdolność regionów do działań przekraczających granice państwa poprzez ustanawianie stałych i doraźnych kontaktów z analogicznymi obszarami oraz inne formy zaangażowania na arenie międzynarodowej, w tym relacje transgraniczne i międzyregionalne, bilateralne i multilateralne, formalne i nieformalne. Uwydatniając związek z dyplomacją poprzez przedrostek „para” wskazuje na pewną ułomność i wtórność tego typu działań.

Trzeci rozdział poświęcony jest analizie międzynarodowych i krajowych podstaw prawnych, wyznaczających formalne ramy zjawiska. Przytoczone są stosowne fragmenty konwencji przyjętych na forum Rady Europy, regulacje Unii Europejskiej, prawo krajowe.

Rozdział trzeci i czwarty dotyczą kontaktów zagranicznych pięciu samorządów regionalnych Polski wschodniej. Poddano w nim priorytety współpracy zagranicznej przyjęte

przez sejmiki, ich zmienne wersje. Przeważają w nich cele gospodarcze związane z rozwojem regionalnym. Oba rozdziały zawierają przegląd regionalnych strategii rozwoju, katalog porozumień i projektów. Wskazują poziom realizacji uchwał o priorytetach. Nacisk położony jest na porozumienia dwustronne, w mniejszym stopniu wielostronne.

W rozdziale piątym ukazano regiony Polski wschodniej jako aktywnych uczestników sceny europejskiej, podejmujących lobbing w Brukseli poprzez działające tam przedstawicielstwa. Autor zauważa, że aktywność tych właśnie regionów miało prekursorski charakter, poprzez utworzenie w tym mieście Domu Polski Wschodniej, stanowiącego inspirację dla innych regionów.

W procesie badawczym Autor potwierdza postawione na wstępie hipotezy badawcze. Poza literaturą przedmiotu praca w znacznym stopniu oparta jest o źródła pierwotne, takie jak dokumenty samorządów terytorialnych i wywiady z pracownikami urzędów marszałkowskich.

Pan Doktor Wojciech Modzelewski ma również spory dorobek dydaktyczny. Zgodnie ze swoimi zainteresowaniami prowadził zajęcia z takich przedmiotów jak „Region Warmii i Mazur w stosunkach międzynarodowych”, „Współpraca transgraniczna i euroregionalna” „Prawo administracyjne i samorządowe”, a także niejako na uboczu wiodących zainteresowań „Stosunki dyplomatyczne i konsularne”, „Protokół dyplomatyczny i organizacja służby zagranicznej”, „Polityka zagraniczna RP”. W ramach popularyzacji nauki wykładał na Uniwersytecie Trzeciego Wieku, co należy poczytywać za ogromny plus i rodzaj szczególnej empatii, bowiem niewielu naukowców podejmuje ten rodzaj szczególnego wyzwania.

Habilitant ma też znaczne zasługi w zakresie kształcenia młodych kadr i na koncie ponad 90 licencjatów. Tu można jednak mieć pewne wątpliwości, jak poradził sobie z tak wielką liczbą „uczniów”. Analiza każdej pracy wymaga wysiłku, zaangażowania czasu, niekiedy wielu godzin dyskusji ze studentami, którzy na tym etapie edukacji nie mają zwykle pojęcia o metodologii i technikach pisanie prac naukowych.

Pan doktor Modzelewski wykazuje również aktywność społeczną, wyrażającą się we współpracy z samorządem województwa warmińsko-mazurskiego. Od 2008 roku organizuje cyklicznie, we współpracy z urzędem marszałkowskim województwa „Konkurs wiedzy o regionie Warmińsko – Mazurskim”, adresowany do uczniów szkół ponadgimnazjalnych, do którego przygotowuje testy i pytania. Ponadto zasiada w jury konkursu promującego wiedzę o Unii Europejskiej, również przeznaczonego dla tego typu szkół.

Habilitant jest też organizatorem konferencji i seminariów inicjowanych w Instytucie Nauk Politycznych UWM i forów naukowych. Uczestniczy w międzynarodowych debatach związanych z regionem. Jest członkiem PTNP.

Konkluzja

Biorąc pod uwagę dorobek naukowy, dydaktyczny i organizacyjny Pana doktora Wojciecha Modzelewskiego, szczególnie zaznaczoną jako tzw. osiągnięcie pracę habilitacyjną wnioskuję o dopuszczenie go do dalszej procedury habilitacyjnej.

Z poważaniem

Grażyna Michałowska